

KONVERGENCE VOJENSTVÍ A OBČANSTVÍ

Procesy přibližování: organizace a řízení (manažment)

Dávno před organizováním a řízením průmyslové velkovýroby válčily po staletí hromadné armády dotované tehdy nejvyspělejší technikou jak ničení, tak zabezpečení. V těchto armádách absolutních monarchií se přirozeně uplatňoval absolutistický princip jejich řízení. Zatímco monarcha byl císař a král, velitel byl bůh, pán nad životem a smrtí vojáka.

Hromadná armáda absolutistického státu byla na svou dobu průkopníkem uplatnění vědy a techniky. Vedení těchto států pro potřeby svých armád i loďstva zvyšují poptávku po vynálezech a technicky prvotřídních výrobcích. Vojenský organismus je začasť první modernou technikou, první technickou dílnou. A naopak: technici a inženýři z armádních struktur jsou civilizačními průkopníky i v civilní sféře, v organizaci řízení a uskutečňování skupinových, především rukodělných prací.

Geometra Hire v letech 1680 až 1702 měřil výkony člověka při opevňovacích pracích. Inženýr - generál M. Vauban se zabývá časovými rozpočty prací. Zjišťuje, že pracovní výkon dělníka 7 hodin denně v zimním údobí nedosahuje jeho půldenního výkonu v letním období, kdy od března do října se může pracovat 10 hodin denně. Inženýr a fyzik Ch. A. Coulomb se zabývá pozorováními i měřeními pracovního výkonu (1785) a dospívá k revolučnímu názoru, že člověk má ve 24 hodinách pracovat jen 7 až 8 hodin, buď s oddychy, nebo bez nich.

Celé lineárně štábní organizační členění hromadného průmyslu od dob první průmyslové revoluce v 19. století je prakticky uplatněním organizace a řízení vojenských štábů tehdejších nejmodernějších armád. Mnozí průmysloví racionalizátoři zavádějí do principů řízení a správy podněty z vojenské organizace. Za všechny uvedu jen předního racionalizátora pokrokového francouzského manažera z prvních desetiletí 20. století, H. Fayola. Ten se zabývá zkušenostmi z vojenské organizace a řízení, přizpůsobuje pro řízení podniku princip jednotného příkazu-rozkazu, bez něhož je zdárný chod (podle jeho názoru) nemožný. Rozvádí také nezbytnost odborného štábu specialistů a tím princip lineárně štábní organizace ve vedení podniku. Éra vojenských iniciací do organizace a řízení však nepřekračuje dobu první průmyslové revoluce. Vojenská organizace nemá po první světové válce "civilu" co nabídnout. Vítězství šálí a utvrzuje, velebí tradiční způsob vojenské organizace a řízení.

Druhá světová válka podstatně, zásadně změnila technický obraz hromadného válčení, ale tyto technické principy (především hromadné uplatnění nejmodernějších mechanismů, motorů v tancích, letadlech, v technickém zabezpečení pozemní, námořní i letecké dopravy a přepravy), to vše bylo vojenskou aplikací civilní techniky a vědy, vyvinuté mezi válkami.

Válka samotná přináší jedině převratné novum, atomovou pumu, ale to je "novum ex machina", shazované z nebe, bez faktického vlivu na následnou organizaci i řízení ohromných operací pozemních, námořních, či leteckých.

Organizace a řízení válečných operací je přirozeně široce, hluboce a dalekosáhle analyzováno, ale to se vše děje uvnitř armádního organismu. Rozluka s civilním řízením je, zdá se, trvalá a naprostá.

V dějinách vojenství platilo, že příští, nová válka začíná obrazně, nicméně dost přesně tam, kde skončila přecházející válka.

Tohle platí až do druhé světové války včetně, ale neplatí to pro soudobou absolutní válku.

Válka se stala od počátku 50. let absolutní "díky" absolutním zbraním hromadného, úplného ničení až zničení, jež nikdy nebyly ve válce vyzkoušeny.

Tato budoucí absolutní válka, jakkoli z pohledu občanství nesmyslná, naprosto proměnila soudobou vojenskou organizaci i vojenský způsob řízení.

Civilně řečeno, jde o uplatnění soudobé druhé velké technické revoluce (vědeckotechnické) do vojenství.

Ve skutečnosti - nazíráno z našeho tématu - jde o převratný občanský zásah do soudobého vojenství, jak do jeho organizace, tak do jeho řízení, do jeho řídicích struktur a praktik.

U toho se hodlám na chvíli pozastavit.

Vědeckotechnická revoluce ve vojenství pochopitelně velmi výrazně zasáhla do celého organizačně správního uspořádání armádní instituce. Podmínila vznik nového druhu strategických ozbrojených sil, nových druhů vojsk operačního a taktického určení. Vedla k přerozdelení způsobů ničení protivníka, k novým pravidlům vojenského umění, nové dělbě profesionálních a poloprofesionálních činností vojáků. Nezasáhla však, alespoň po formálně právní a formálně správní stránce, princip řízení vojsk jednou osobou na daném stupni velení, jedním velitelem, vybaveným svrchovanými právy a mocemi jak nad profesionální a poloprofesionální činností podřízených, tak nad jejich chováním, i nad jejich mimopracovním a volným časem. Princip povolávání do armády mužské části mladé generace, princip poloprofesionální vojenské služby jako zákonem stanovené občanské povinnosti umožňuje svěřit do rukou velitele pravomoc nad celým životem vojáka základní služby po dobu několika let.

Ovšem po obsahové stránce výkonu nedílné velitelské pravomoci dochází v období vědeckotechnické revoluce ve vojenství k podstatným a složitým změnám. Typ velitele-hrdiny je vystřídán typem velitele-vedoucího souběžně s tím, jak se celý systém ničení ozbrojených prostředků protivníka odlišuje, a to především u strategického a operačního stupně. Ozbrojené sražení protivníků, jejichž ozbrojené prostředky a záměry přibližně známe, lze vymodelovat a propočítat jako souboj moderních vědeckotechnických robotů bez individuální vůle, vědomí a citění. V soudobém ozbrojeném zápase prudce stoupá počet těch, kteří padnou, aniž spatří protivníka. Za takové podstatně proměnné situace vůle zvítězit znamená již pouhou vůli jít, střílet, bojovat a zabít, nelze ji zakalovat ani rozkazem, ani osobním příkladem velitele. Vůle zvítězit znamená především vůli dosáhnout co nejvyšší účinnosti zbraňových systémů ničení. Uskutečnění této účinnosti lze propočítat. Průběh operačního sražení lze teoreticky vyprojektovat, zprogramovat pro počítač a na něm "sehrát", aniž padne výstřel. V moderním rouse se tak materializuje starodávny princip boje, v němž se střetávají nejlepší válečníci, aby sami mezi sebou rozhodli válečné spory rodů, kmenů, bojových družin a národů ve zbraní. Namísto válečníka-hrdiny, stojícího v čele kmenu a rodu, je zde program pro počítač, neúprosné a nepodplatitelné sloupce výsledných čísel, velmi pravděpodobných, tím pravděpodobnějších, čím otevřeněji, bez předsudků a zbožných přání, se dokážeme podívat tvář v tvář reálnému poměru sil, s nimiž počítáme a jež vstupují do moderního válečného souboje.

V samotném způsobu velení, řízení a rozhodování ve vojenské činnosti dochází tedy k rozporuplnému souběhu vědeckotechnického a sociálně politického rozměru. Směr vedoucí k využití novodobých vědeckých poznatků, mechanizace a automatizace v řízení, správě i obsluze současných zbraňových systémů snižuje na nejmenší míru velitelsko-mocenský prvek řízení a správy, totiž "donutit i proti vlastní vůli". Nelze donucovat k činnosti technické, automatizované soustrojí, jež nahradilo neproduktivní lidskou sílu s její nízkou účinností ničit. Nelze "principiálním, skálopevným" rozhodnutím prosadit laickou, neodbornou směrnicí, je-li

věcně chybná, byť by byla vydána velitelem s nedílnou velitelskou pravomocí. Rozměr moci se tak mění podle rozměru řízení složitých mechanizovaných a automatizovaných soustrojí. Právo- mocné a pravomocné velitelské rozhodnutí stále více uznává vědeckotechnickou dělbu práce. "Umění velel" přestává být záležitostí velitelské intuice, organizačně správních dovedností, životních zkušeností a osobního příkladu. Stává se záležitostí vysoké odborné technické a sociálně vědní kvalifikace. Proces osvojování si "umění bojovat" vyžaduje nejen se vědomě, rozumově podřídit velitelské vůli a jeho rozkazům. Vyžaduje především vědeckotechnický rozum a vůli zvládnout odbornou složitost technologických postupů při řízení a správě složitých zbraňových i zabezpečovacích systémů. Vyžaduje vysokou kvalifikaci i u podřízeného.

Při zachování formálního principu nedílné velitelské pravomoci vystupují přímo ve struktuře mocenských vztahů nadřízených a podřízených do popředí prvky odborné autority a odborného vlivu, na úkor stereotypního monopolního mocenského nařizování a samovolné podřízenosti. Ideálním typem podřízeného není už podřízený, plný mechanické poslušnosti a úslužnosti, podřízený bez vlastního rozumu, vlastních názorů i vlastní vůle, ochotný, horlivý vykonavatel. Ideálním podřízeným se stává vysoce kvalifikovaný, účastnický spolupracovník.

Přirozené, že převratné procesy ve vojenské organizaci a řízení neprobíhají automaticky, ale složitým zprostředkováváním myšlenkovým, doktrinárním, institucionálním. Obecně však platí, že to jsou **procesy působící zvenčí** (out side), do vnitřního (in side) vojenského organismu (tedy procesy typu "out side - in side").

Tyto procesy nelze omezovat jen na oblast vědeckotechnickou, na technickou základnu přeměn soudobého vojenství.

Občanská společnost zasahuje do "svého" vojenství i podněty a iniciativami z oblasti soudobého, moderního, pokrokového řízení, a to tím spíše, čím naše soudobá armáda bude procházet procesem rozšiřujícího se podílu vojenského profesionála jako vojenského manažera a humanizátora.

Zasahuje velkým projektem cílového řízení, uplatňovaného v soudobých pokrokových, předních světových produktivních společnostech a organizacích už od počátku 60. let.

Cílové řízení je doménou vědy, je ze světa velkých vědeckých projektů našeho století, počínaje Manhattanickým projektem ve 40. letech, kosmickými projekty pokračuje, lety na Měsíc i mimo sluneční soustavu konče. Praxeologickými zobecněními těchto projektových praktik se začali zabývat Američané v 50. až 60. letech. Od té doby je teorie a uplatnění cílového řízení (management by objectives) nejen propracována, ale ověřena, jak ve vědě, tak v průmyslu. Je uskutečnitelná i pro nás.

Cílové řízení je taková metodologie i technologie řídicího chování a konání, v níž dominuje stanovení dlouhodobých zásadních cílů v dané řídicí záležitosti, stanovení prostředků a způsobů, jakož i rozpracování, konkretizace a personifikace cílů od řídicího až po řadového pracovníka. Vskutku, je typem účastnického (participativního) řízení, tzn. takového způsobu řízení, kde na dosažení cílů je od počátku až do konce zainteresován každý účastník, všech řídicích stupňů, ve všech údobích uskutečňování celkového, či dílčího projektu.

Každý účastník se najde v zásadním projektu. Úspěšné uskutečnění tohoto projektu není bez něho myslitelné. Je to způsobeno tím, že obecné cíle projektu jsou pro jednotlivé stupně řízení a pro jednotlivé období uskutečňování konkretizovány jak v čase, tak pro jednotlivé výkonné skupiny, a důsledně dovedeny až k jednotlivci - spolupříteli.

Malou skupinu několika podřízených shora dolů po celou dobu, pokaždé řídí jeden a týž konzultant. Jeho hlavním způsobem řízení jsou individuální konzultace, zásahy, podněcování a povzbuzování. Na pravidelných čtvrtletních poradách s každým účastníkem je postup zadáného díla k zadanému cíli metodou polostandardizovaného rozhovoru probrán.

Celá metodika je opřena o propracovaný systém materiálních i nemateriálních stimulů, jenž je operativně uplatněn každé čtvrtletí a zakončen výslednými stimuly podle individuálních podílů na úspěchu i účinku celého díla.

Konvergence zásahů vědy

Z předcházejícího výkladu je patrné, jak výrazným konvergujícím činitelem, zprostředkovávajícím souvislost, souběžnost a součinnost technických, organizujících i řídicích procesů vojenských, občanských je soudobá, moderní, věda schopná všestranného uplatnění. "Civilní vědy" zasahují do vojenství v kvalitativně nové podobě právě od 50. let našeho století.

Uskutečnění těchto zásahů však není záležitostí vědátorů, výzkumníků, techniků, rozvojarů, projektantů, či konstruktérů, prostě realizačních subjektů zásahu vědy ve vojenství. Uskutečňování totiž primárně prochází doktrinálním filtrem státu. V doktrinální řeči norem a směrnic se etatizuje vstup vědy do vojenství.

Doktrinální filtr přirozeně není jen technickoekonomickým, ale především společensko-sociálním a politickým filtrem. V řeči norem a regulativů jsou vyjadřovány především vojenskomočenské, politicko-společenské zájmy státu. V tomto smyslu je nezbytné považovat vojenství především za materiální uplatnění doktríny.

Kvalitativně nové, převratné podmínky pro soudobé zásahy vědy do vojenství nevznikly automaticky tím, jak nejúčinnější systém ničení lze "díky" vědeckotechnickým poznatkům vyvinout a uplatnit, ale především proto, že **věda se stala mocí**, vědecký potenciál je klíčovou složkou vojenského potenciálu vcelku, že na uplatnění vědy ve vojenství nezávisí už jen možnost vítězství, či porážky, ale že v současnosti na uplatnění vědy stále více závisí samé bytí státu. Potřeba uplatnit vědu a tím racionalizovat vojenskou činnost na vědeckém základě se stala pro stát existenciální mocenskopolitickou potřebou.

Toto zvědečtění a racionalizace vojenské činnosti však není racionalizací, zachvacující všechny oblasti vojenské činnosti naráz. Naopak: Podle toho jak a kde, v kterých oblastech ano a v kterých ne, z toho všeho lze usuzovat na postupnost, rozvětvenost a složitost členění mocenského zájmu státu na účinnosti vojenství, na státním hodnocení důležitosti, či nedůležitosti jeho jednotlivých prvků, jakožto systému. Proto také většinou dochází přednostně k uplatnění vědy a racionalizaci zbraňových, řídicích i zabezpečovacích systémů strategických. Především zde jsou uplatněny nejmodernější vědecké poznatky. Tato racionalizace dále není sama o sobě humanizací vojenské činnosti. Tato humanizace totiž nezávisí především na schopnosti poznatků věd přírodních a technických býti uplatňována, ale závisí především na uplatnění poznatků věd společenských, humanitních, o člověku. Tam, kde je voják nadále řazen a vřazován jakožto fyzická, technická pracovní síla do systému sebe-modernější techniky, voják jakožto součást tohoto systému, tam dochází současně s racionalizací k odstranění humanizace vojenské činnosti, i v epoše vědeckotechnické revoluce, a právě v této epoše.

Mám-li na mysli vývoj směřující k uplatnění vědy a racionalizace ve vojenské činnosti, je zřejmé, že je především patrný v činnosti vojáků z povolání, méně, nebo vůbec ne u vojáků základní služby. Že je patrný především u těch zvláštních vojenských činností, kde dochází k vyřazování člověka z přímé ničivé bojové činnosti na válečisti, a kde se přesouvá jeho činnost do procesů přípravy, řízení, obsluhy a zabezpečování plně mechanizovaných a automatizovaných zbraňových i zabezpečovacích systémů. Tedy na ty činnosti, kde je člověk vyřazen jako jednoduchá fyzická síla z obsluhy techniky, je osvobozen a zproštěn fyzické driny jako přírodní mechanická síla, podřízená součástí strojového mechanismu.

S růstem těchto racionálních vojenských činností současně narůstá potřeba vysoce kvalifikované, vědecké, inženýrsko-technické přípravy na tuto činnost.

Tím vším narůstá možnost účasti jakožto racionálně vědomého aktivního postoje i faktické reálné účasti na funkci účinku zbraňových a zabezpečovacích systémů ničení.

Možnosti podílu budou tedy zřejmě nejreálnější u vojenských činností vysoce technizovaných, mechanizovaných a automatizovaných, kde je podíl současně podmíněn vysokým stupněm inženýrsko-technické a vědecké kvalifikace. Budou sníženy na nejmenší míru tam, kde jde o vojenské činnosti, o každodenně se opakující monotónní fyzickou drinu, u činností,

jež nevyžadují aktivní, iniciativní zájem subjektu, a dále u činností, jež jsou přísně předepsány a velitelsky vyžadovány přesně tak, jak jsou předpisy a statuty určeny, přesně tak a jinak, ne hůře, ale ani ne lépe.

Omezit zásahy vědy do vojenství jako primárního konvergujícího činitele jen na oblast věd technických by bylo neodpuštělným snížením její humanizační funkce.

Je-li věda pro člověka, přirozeně do vojenství zasahují i vědy o člověku, sociální, humánního typu. Uplatnění těchto zásahů bylo v naší armádě složitou střetovou záležitostí.

Až do šedesátých let byly sociální souvislosti vojenství - vzhledem k monopolu jedné strany - degradovány v "teorii" jednak na tzv. marxisticko-leninské učení o válce a armádě, jednak na principy stranického řízení a vedení armády stranou. Byly limitovány nomenklaturou i ideologií ústředního stranického aparátu v armádě. Soustředění tohoto způsobu řízení bylo podstatně ukázněnější a úplnější, než praktika nedílné velitelské pravomoci, než princip řízení vojsk jedním velitelem daného stupně armádního organismu. Ideologie a indoktrinace stranického řízení byla jakoby bez vnitřní trhliny, či bez průrvy.

Zásahy přišly proto logicky zvenčí těchto nomenklatur, ideologií a indoktrinací, přišly z obecných společenských věd, politologie, sociologie, psychologie, pedagogiky, z teorie řízení, systémů, vědy a dalších. Především tyto společenskovědní předměty dodržovaly své obecné teoretické a metodologické základy. Ty svou obecností přirozeně platí pro veškerý terén, objektivní skutečnost, skutečnost světa, lidstva a společnosti, včetně vojenství.

Dochází u nás k ustavování, příp. rozšiřování kateder a pracovišť společenských věd v armádě, k jejich rozsáhlé institucionalizaci i organizaci především na vysokých vojenských školách. Posléze na podzim roku 1967 je založen a konkursem dotován zvláštní Vojenský ústav sociálních výzkumů při Vojenské politické akademii v Praze. Vznikají kandidátské a habilitační práce z oborů společenských věd, prakticky uskutečňující jejich zásah do našeho vojenství. Dochází k prvním multidisciplinárním přístupům, spolupráci a součinnosti teoretického bádání i aplikovaných výzkumů.

Svého druhu prvním zásahem společenských věd do zakázaného výsostného vojenského území, do teritoria doktríny je Memorandum z května 1968ů vyjádřené z hlediska aplikabilní politologie, sociologie a aplikované teorie systémů. Tento zásah společenskovědních předmětů do jakoby výsostných věd strategie zůstává dodnes ojedinělým a aktuálním počinem. Doposud se prakticky nedodržuje, že doktríně musí nezbytně předcházet komplexní teoretická bádání, tedy nejen strategie, obecné vojenské vědy, ale neméně bádání věd společenských, především politologie, sociologie, sociální psychologie, teorie řízení, ekonomie a práva.

Je-li přijatá a kodifikovaná československá vojenská doktrína svou povahou otevřeným systémem výchozího usměrňování praktické strategie řízení, přípravy vojenského i státního organismu vzhledem k možným ohrožením, či ozbrojeným střetnutím, vyžaduje si její průběžná novelizace právě spoluúčastí uvedených společenských věd.

Po více než dvacetileté rozluce naší armády se společenskými vědami se stalo převratným pokrokem v zásahu sociálních věd do našeho vojenství soudobé ustanovení zvláštního řídicího úseku na stupni vedení federálního ministerstva obrany, úseku řízení a organizace sociálních a humanitárních souvislostí soudobého vojenství s jeho teoretickou, badatelskou, výzkumnou, pedagogickou, poradenskou oblastí.

Společenské vědy už ze své obecné souborné povahy, to jsou, které budou teoreticky i praxeologicky revoltovat proti zůstavším snahám izolacionismu sféry vojenství. Bez jejich setrvalého zásahu ve vojenství nemohou soudobé pokrokové konvergenční procesy vůbec probíhat.

Současné společenské vědy, především sociologie, psychologie a sociální psychologie, praxeologie, teorie řízení a organizace také přicházejí s vypracovaným a ověřeným projektem praktického řízení organizací jakožto sociálních systémů - jako s podnětem schopným uplatnění z občanské do vojenské oblasti.

Možná jsou uplatnění jednotlivých programů projektu byt přirozeně s přihlédnutím a konkretizací vzhledem ke zvláštnostem vojenské organizace, na rozdíl od soudobých organizací průmyslových, v nichž byl tento projekt v uplynulých dvou desetiletích uplatněn.

Konečně zasahuje velká věda do vojenství "nabídkou" svých vlastních, svébytných až svérázných postupů, metodami a způsoby i technologií příznačnou pro všechna údobí teoretického bádání, terénního zkoumání, uplatňování projektování, vytváření, materializování prototypů a nultými sériemi.

Věda je otevřenost sama, protiřečí zastaralým uzavřenostem, staromódním, starobylým uzavřenostem.

Nasnadě je dnes uplatnění heuristických pravidel, metod při vyhledávání a posuzování problémů, námětů, jak je řešit. Nasnadě jsou dnes pravidla otevřených, rovnoprávných komunikací v malých skupinách průzkumníků, vyhledavačů, řešitelů.

Funkce metodického poradce vrcholových funkcionářů armády v těchto záležitostech by měla být přirozeným uskutečňováním a uznáním pravdivosti a platnosti teze o nezbytnosti rozšiřovat zásah vědy do československého soudobého vojenství.

Literatura:

- Fayol, H.: Zásady správy všeobecné a správy podniků. Orbic, Praha 1931.
- Humble, J. W.: Management by Objectives in Action. McGraw-Hill Publishing Company, Ltd. 1970, London.
- Rašek, A.: Případ "Sepimo". 1970/1990.
- Ždímal, M.: Projekt cílového řízení n.p. Léčiva. Praha 1973.
- Bulletin mezioborového týmu sociálních výzkumů vědeckotechnické revoluce ve vojenství. VÚSV VPAKG, Praha 1969.
- Mezinárodní politika č. 12/1991.
- Československý profit. Příloha hospodářského týdeníku č. 41/1991.
- Kandidátské a habilitační práce J. Cvrčka, A. Gonče, L. Matysky, V. Lokajčka, B. Švarce, J. Marvana, Z. Nováka, M. Purkrábka, J. Zahradníčka ad.

Plukovník PhDr. Otto Janoušek

TĚLESNÁ VÝCHOVA A SPORT V ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDĚ

Tělesná výchova v ČSA je součástí výchovného procesu, kterým se působí na příslušníky armády s cílem dosažení požadované tělesné připravenosti k vedení úspěšné vojenské činnosti. Tělesnou výchovu v Čs. armádě odborně řídí správa tělesné výchovy a sportu FMO pomocí tělovýchovných orgánů jednotlivých stupňů. K posuzování a zajišťování potřeb v tělesné výchově a sportu v Čs. armádě pracuje u správy tělesné výchovy a sportu FMO